AUI, secţiunea III e, Lingvistică, tomul LXI, 2015
Studia linguistica et philologica in honorem Constantin Frâncu

Tratamentul africatelor prepalatale *ĉ-ĝ* în dacoromâna actuală

Sorin Guia
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi

The purpose of this article is to present the treatment of pre-palatal affricates in Dacoromanian as it can be heard on tapes recorded nowadays. The phenomena have been observed first of all from a diatopic perspective, but we have also considered the variations between generations, sexes and social strata.

Studiul de faţă se bazează pe un corpus de texte realizat în cadrul cercului de dialectologie şi sociolingvistică, seminar care are ca principale obiective atît dezvoltarea abilităţii participanţilor pentru realizarea anchetelor lingvistice, pentru transcrierea şi interpretarea principalelor fenomene ce caracterizează limba vorbită în spaţiu dialectal, cît şi realizarea unei arhive şi a unor corpusuri de texte, care să reflecte situaţia actuală a dacoromânei[1]. Multe dintre textele transcrise în cadrul acestui cerc au stat la baza realizării unor lucrări de licenţe[2]. Majoritar moldoveneşti, dar şi din alte zone ale ţării (Bistriţa Năsăud, Maramureş, Satu Mare, Alba, Hunedoara, Covasna), textele culese de-a lungul a cinci ani de activitate, au fost incluse într-o arhivă şi au fost publicate - în urma selecţiei şi a corectării unor chestiuni de transcriere - într-un corpus de texte dialectale (ce cuprinde texte tematice din 60 de puncte de anchetă), menit să ofere o radiografie corectă asupra graiurilor dacoromâne la început de secol XXI[3].

Tratamentul africatelor *ĉ-ĝ* (< lat. c, g + *e*, *i*), după Emil Petrovici, care stă la baza împărţirii teritoriului dacoromân în cinci subdialecte, reprezintă una dintre teoriile fundamentale de la care se porneşte în descrierea variaţiilor diatopice ale graiurilor actuale.

[1] Pe lîngă aprofundarea noţiunilor teoretice privitoare la metodele folosite pentru culegerea materialului dialectal, la sistemul de transcriere fonetică cu semne diacritice, studenţii sînt antrenaţi în discuţii ştiinţifice, unele polemice, fiecare prezentîndu-şi strategiile utilizate pentru a determina cooperarea subiectului vorbitor, dar şi problemele apărute pe parcursul anchetei.

[2] Anual, circa 20 de studenţi au elaborat (micro)monografii dialectale în care sînt descrise, din perspectivă diacronică şi sincronică, varietăţile diatopice şi diastratice, principalele fenomene lingvistice care individualizează graiurile din comunele luate în discuţie.

[3] Vezi transcrierea fonetică a textelor dialectale în Sorin Guia, *Dialectologie română. Studii şi corpus de texte*, Iaşi, Editura Vasiliana’98, 2014, p. 163-382. În acest sens, exemplificările se vor face cu precizarea judeţului şi a localităţii în care s-au efectuat anchetele şi a numărului textului în cadrul corpusului menţionat.

BDD-A24854 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:21:03 UTC)

Africatele prepalatale se păstrează ca în limba literară în aria sudică a dacoromânei şi în sudul Transilvaniei[4], în timp ce în graiurile din Crişana se conservă doar africata surdă, cea sonoră fiind pronunţată ca fricativă: *j*[5].

Astfel, în ***graiurile crişene***, dar şi în unele graiuri ardeleneşti, africata alveolo-palatală surdă *ĉ* se păstrează ca în limba literară şi ca în graiurile de tip sudic, nealterîndu-se prin durificare, ca în Maramureş, sau prin pierderea elementului oclusiv, ca în Moldova sau Banat: *atúňĉa, beĉ, ĉę́ntru, ĉer̯iálį, ĉergą̣, ĉobán, ĉorápk', cóĉiną̣, corbáĉ, faĉém, fiĉórį, piĉóĉ, piĉǫ́re, raĉitúrį, rę́ĉe, rugaĉúńe, tolĉér(į), zǻĉe*; *atúňĉ, zíĉe, ĉiňĉ, atuňĉina, obiĉé̯iu* (SM, Odoreu, 3). Elementul oclusiv nu se pierde nici în partea apuseană a judeţului Alba, în Ţara Moţilor, africata prepalatală fiind conservată în exemple precum: *îňĉę́pem, fáĉe, feĉórį, máĉină, ĉin̯zǻĉ, atúňĉa, îňĉét* (AB, Vinţu de Jos, 1); *atúňĉa, beĉ, ĉę́ntru, ĉer̯iálį, ĉergą̣, ĉobán, ĉorápk', cóĉiną̣, corbáĉ, faĉém, fiĉórį, piĉóĉ, piĉǫ́re, raĉitúrį, rę́ĉe, rugaĉúńe, tolĉér(į), zǻĉe* (AB, Gîrda de Sus).

În ceea ce priveşte africata sonoră, subiecţii în vîrstă şi cu instrucţie minimală o pronunţă *j* (*mérjim* şį la padútrį şį la bisérică*)* - AB, Gîrda de Sus, f, 64 de ani, 8 clase; *merje̯ám* (pe acló), (să-i̯ pu̯átą̣) *culę́je, spárjem* (brazda) - AB, Gîrda de Sus, b, 71 de ani, 8 clase; *jémenį* - AB, Gîrda de Sus, f, 65 de ani, 4 clase; (să nu se) *báje* (apa) - AB, Gîrda de Sus, b, 77 de ani, fără studii; *jem* (ďe prúńe) - AB, Gîrda de Sus, f, 79 de ani, 8 clase; m*érjem* - AB, Gîrda de Sus, f, 70 de ani, 4 clase; *cren̯jį* (dį brad) - AB, Gîrda de Sus, b, 86 de ani, 4 clase). Urmare a contactelor îndelungate între românii şi maghiarii din Transilvania, mediu propice apariţiei bilingvismului, care stimulează procesele de împrumuturi, cele două sisteme lingvistice, deşi convieţuiesc în concurenţă, capătă porţiuni comune, ceea ce şi explică capacitatea de a adapta şi de a rosti vocale şi consoane caracteristice

[4] Muntenia este singurul subdialect de la nord de Dunăre în care ambele africate prepalatale se păstrează nealterate, ca în limba literară, nefiind supuse fricativizării sau durificării: *ĉer, ĉiňĉ, ĉínă, crúĉe, ĉáră, ĝer, ĝánă, plĩňĝe, fúĝe, níňĝe, ĝinerícă, strĩňĝe*.

[5] Africata sonoră *ĝ* cunoaşte atît forme cu africata nealterată (ca în subdialectul muntean şi în limba literară) sau durificată (ca în Marmureş), cît şi forme cu africata pronunţată fricativ (în Moldova, Banat şi în Crişana). Dacă în Moldova şi în Banat africata sonoră se fricativizează la *ẑ*, respectiv *ź*, în Crişana şi în graiurile de tranziţie dinspre Crişana spre sud-vestul sau sud-estul Ardealului pronunţarea africatei sonore se face ca *j* (cazul celor două comune anchetate din judeţul Alba, dar şi al comunei Odoreu, din judeţul satu Mare): *ajún̯je* (AB,Vinţu, 1); *alej̯eá* (AB,Vinţu, 2), *mérje* (AB,Vinţu, 3), *mę́rje* (AB,Vinţu, 5), *culeję́m, strĩ́n̯ję* (AB,Vinţu, 7), *lun̯jít* (AB, Căpîlna, 1); *fujít* (SM, Odoreu, 1), *spárje, aléje, jérunţ* „genunchi" (SM, Odoreu, 3), *márjină* (SM, Odoreu, 5), *urjént* (SM, Odoreu, 7).

BDD-A24854 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:21:03 UTC)

maghiarei[6]. Putem spune că pronunţarea lui *ĝ* ca *j* este rezultatul coacţiunii tendinţei interne de pronunţare a africatei sonore ca fricativă şi a influenţei maghiare, care a impulsionat realizarea acestei tendinţe. Atît în Crişana şi în unele graiuri vestice ale dacoromânei (unde influenţa maghiară a fost mai puternică), cît şi în maghiara veche, această confuzie conduce la păstrarea africatei surde *ĉ* fără pereche sonoră[7]. În plus, trecerea lui *ĝ* la *j* „trebuie să se fi realizat, după toate probabilităţile, printr-o fază intermediară cu ẑ", inexistenţa acestui sunet în maghiară şi dificultăţile de rostire conducînd la înlocuirea sunetului cu o altă constrictivă (*j*) şi la adoptarea acestei rostiri şi de către românii bilingvi şi, prin aceştia, şi de către cei monolingvi[8].

Formele cu fonetisme literare (cu africata nealterată), mult mai numeroase, sînt preferate de subiecţii tineri şi de cei cu studii medii (*mérĝem*, *míñĝa* – AB, Gîrda de Sus, b, 12 ani, 6 clase; *ĉerĝ*, *sparĝ (brazdele)* – AB, Gîrda de Sus, f, 41 de ani, 10 clase; *ĝínere* – AB, Gîrda de Sus, f, 60 de ani, fostă învăţătoare). Semnalăm o uşoară tendinţă de durificare în partea de nord-est a Crişanei (*č*, uneori notîndu-se variante intermediare între africata prepalatală şi africata durificată) şi de fricativizare în Ţara Oaşului şi la extremitatea sudică (*ŝ*, uneori notîndu-se variante intermediare între africata prepalatală şi africata fricativizată). În cîteva situaţii, fonetismul literar coexistă cu cel regional la acelaşi subiect vorbitor: *dǫ́ĝele*, respectiv *(să nu) báje (apa)* (AB, Scărişoara, b, 77 de ani, fără studii); *să u̯úñĝe*, respectiv *să u̯úɲje*, *se strîɲjéáu̯* (AB, Scărişoara, f, 39 de ani, 10 clase).

Nici în ***graiurile maramureşene*** nu se modifică modul de articulare al africatelor, acestea schimbîndu-şi doar locul de articulare, prin durificare (*č*, *ǧ*). Maramureşul este singurul subdialect din aria nordică a dacoromânei care nu transformă cel puţin una dintre africatele prepalatale în constrictive, modificarea petrecîndu-se doar în locul de articulare, ambele africate pronunţîndu-se dur, determinînd velarizarea vocalei următoare): *čărb*, *čîzmári*, *tráǧă*, *sînǧă*, *ǧînǧină* „gingie", *ǧíńere*, *plînǧă*. Aria acestei realizări a africatelor prepalatale este generală şi colectivă în Maramureş şi în Ţara Lăpuşului.

În ***graiurile ardeleneşti***, africata surdă *ĉ* se păstrează ca în limba literară în nord-vestul[9] şi sud-estul Transilvaniei (*piĉór*, *sprîñĉáně*, *stîŋgáĉ*), fricativizîndu-

[6] Vezi studiul lui Alexandru Gafton, *Caracterul neîntrerupt al influenţelor maghiare asupra românei*, publicat online pe site-ul academia.edu (http://www.academia.edu/6978305/Influenta_maghiara), accesat la 1.XII.2014.

[7] Vezi Francisc Király, *Contacte lingvistice. Adaptarea fonetică a împrumuturilor româneşti de origine maghiară*, Editura Facla, Timişoara, 1990ţş, p.- 163-164.

[8] Cf. Enikő Pál, AB, Scărişoara *Influenţa limbii maghiare asupra limbii române. Perioada veche*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2014, p. 206-207.

[9] În partea de nord a Transilvaniei se înregistrează o uşoară tendinţă de durificare a africatei surde (*crúče*, *duči*), fonetism caracteristic subdialetului maramureşean.

BDD-A24854 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:21:03 UTC)

se la *ŝ* (*duŝém*, *răŝálă*, *ŝímbru* - BN, Ilva Mare, 1; *ŝińevá* - BN, Ilva Mare, 2; *întrodúŝi* - BN, Ilva Mare, 3; *adúŝę́*, *ŝu̯ocáńe*, *cu̯oŝę́ni̯* - BN, Ilva Mare, 4; *ŝǫ́riŝ* - BN, Ilva Mare, 5; *fuẑę́* - BN, Ilva Mare, 4) în graiurile din nord-est şi la *ś* în cele din sud-vestul Transilvaniei (*petreśere*, *făśáu̯*, *śorbă*, *śíṇste*, *tu̯orśám*, *zîśá*, se *priśepe̯áu̯*, să ťe *cuminíś* - HN, Petrila, 3), ariile nefiind totdeauna net delimitate. În judeţul Covasna, în localitatea Zăbala, africatele nu se alterează, păstrîndu-se ca în pronunţarea literară: *dǫ́zeĉ*, *ĉiṇzeĉ*, *ĉírca*, *prodúĉeri* (CV, Zăbala, 1, b, 55 de ani, 12 clase), să *răĉáscă*, *maĉerát*, s-u̯o *mănîňĉe* (CV, Zăbala, 2, f, 37 de ani, 12 clase), *Crăĉún* (CV, Zăbala, 4, f, 60 de ani, 8 clase), *Creĉún* (CV, Zăbala, 5, f, 42 de ani, 12 clase).

Africata sonoră *ĝ* se păstrează în jumătatea sud-estică a provinciei (deşi tendinţa înclină spre pronunţarea cu *j*), uneori şi în graiurile din estul Munţilor Apuseni (*déĝet*, *ĝenúŋ'k'*, *ĝiňĝíi̯e*, *sĩ̆ňĝe*), pronunţîndu-se fricativ în jumătatea nordică şi în partea de sud-vest a Transilvaniei (*împíṇje*, în nord-vest; *împíṇźe*, în sud-vest; *ẑéme*, în nord-est), între cele două arii înregistrîndu-se fluctuaţii în tratamentul africatei sonore (de ex., pct. 831 din ALR I, înregistrează formele *ẑenúŋ'k'*, dar *sĩ̆ňĝe*), dar şi fonetisme intermediare între africata păstrată ca în limba literară şi africata fricativizată (*ĝjenúŋ'k'*) sau între cele două fricative provenite din alterarea africatei sonore în stadii de evoluţie diferite (*jẑe̯ánă*)[10].

O importantă caracteristică consonantică în ***subdialectului moldovean*** este legată de trecerea africatelor *ĉ-ĝ* la fricativele *ŝ-ẑ*, prin pierderea elementului oclusiv[11], fenomenul fiind asemănător şi în graiurile bănăţene (*ś*, *ź*)[12]. Aria

[10] Pe baza tratamentului africatelor *ĉ*, *ĝ*, graiurile ardeleneşti se pot grupa în trei arii, care se racordează cu ariile învecinate (muntenească, moldovenească/bănăţeană şi crişeană): a) aria *ĉ*, *ĝ* (cu ambele africate păstrate ca în limba literară); b) aria *ĉ*, *ĝ* < *ŝ (ś)* - *ẑ (ź)* (cu ambele africate fricativizate); c) aria *ĉ* = *ĉ*, *ĝ* < *j* (cu africata surdă păstrată ca în limba literară şi pronunţarea ca *j* a africatei sonore). Vezi, pentru o prezentare detaliată, Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, p. 363-364.

[11] Dacă repartiţia graiurilor dacoromâne după Emil Petrovici are ca punct de plecare tratamentul africatelor prepalatale *ĉ-ĝ* (< lat. c, g + *e*, *i*), una dintre cele mai importante caracteristici consonantice ale subdialectului moldovean este trecerea africatelor *ĉ-ĝ* la fricativele *ŝ-ẑ*, prin pierderea elementului oclusiv[11]: *aŝála*, *aŝę́i̯a*, *bi̯eŝ*, *boŝésc*, *cálŝu*, *coŝíţâ*, *crăŝún*, *disfăŝém*, *dúŝi*, *dúlŝi*, *făŝém*, *îŋcu̯áŝi*, *îṇsărŝinátâ*, *înŝepi̯ém*, *măŝelár*, *opínŝ*, *ŝásuri̯*, *sărvíŝ*, *răŝéşti*, *o̯urşîŝi*, *ŝímbru*, *ŝimitír*, *ŝiréş*, *ŝáfâ*, *ŝápâ*, *ŝobán*, *ŝobănéşti̯*, *ŝocni̯ésc*, *ŝorápi̯*, *porŝ*, *răŝituri̯*, *săŝerắm*, *surŝéli̯*, *ŝurŝéli*, *ŝobán*, *ŝúturâ*, *porŝ*, *vaŝ*, *zắŝi*; *ali̯éẑém*, *deẑetár*, *de̯ẑitu*, *măr̯ẑéli*, *mi̯érẑém*, *mu̯oşnéẑ*, *strîṇẑ*, *ẑucáu̯*, *reẑimént*, *tocmáẑ*.

[12] În graiurile bănăţene, consoanele africate prepalatale *ĉ* şi *ĝ* şi-au pierdut elementul ocluziv, devenind fricativele alveolopalatale *ś* şi *ź*, fenomen similar celui din Moldova şi Transilvania de nord-est, cu precizarea că fricativele rezultate în zona Banatului sînt

BDD-A24854 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:21:03 UTC)

moldovenească a fricativizării africatelor este extinsă şi spre graiurile ardeleneşti de nord-est, în cazul corpusului nostru exemplificarea făcîndu-se prin texte înregistrate în Ilva Mare (BN): *dușém*, *rășálă*, *șímbru* (BN, Ilva, 1), *șińevá* (BN, Ilva, 2), *întrodúși* (BN, Ilva, 3), *adúșę́*, *șu̯ocáńe*, *cu̯oșę́ni̯* (BN, Ilva, 4), *șǫ́riș* (BN, Ilva, 5); *fuẑę́* (BN, Ilva, 4).

Semnalăm cîteva situaţii de fricativizare a africatei prepalatale surde în unele puncte de anchetă din Moldova:

șubắr (BC, Bereşti, 1); *rugășúni̯*, *scútișili*, *Crășún*, *șitéşti̯* (BC, Bereşti, 2); *fașim* (BC, Căiuţi, 2); *fáși̯ șíṇsti̯* (BC, Căiuţi, 5); *șéla*, *șápâ* (BC, Filipeşti, 1); *crediṇșu̯ásâ*, *șiri̯ádâ*, *șertám*, *scatu̯álși̯* (BC, Filipeşti, 2), pu̯áma *șę́ie* (BC, Filipeşti, 2), *i̯ertășúṇia*, *vu̯ornișél* (BC, Filipeşti, 4), *zíși*, *șitáscâ*, *șíṇșu șéla* (BC, Vîlcele, 1), *u̯obișę́ii*, *pișu̯árili̯* (BC, Vîlcele, 3); *șę́i̯a*, *șiṇș* (BT, Coţuşca, 1), *şắptisprîzășį* (BT, Coţuşca, 3), *atúṇșa* (BT, Coţuşca, 3), *fășę́*, *plășínti* (BT, Lozna, 4), *i̯ertășúṇia* (BT, Lozna, 4; IS, Cepleniţa, 1), *u̯obișę́iu*, *atúṇș* (BT, Păltiniş, 4), *fășę́m*, *rășitúri̯* (BT, Păltiniş, 4), *sășerát* (BT, Vorona, 4), *sarási* (BT, Talpa, 1), *muṇșę́m* (BT, Talpa, 1), *fási*, *cășúla* (GL, Matca, 1), *ș-u̯ói̯ fási* (GL, Matca, 2), *șápâ* (GL, Matca, 4), *șę́u̯ún* (GL, Matca, 5), *șę́i̯a* (GL, Drăguşeni, 1), *munș̡i̯ém* (IS, Andrieşeni, 1), u̯o *iṇș̡iepút*, *șiṇstít* (IS, Ţibana, 2), *făș̡i̯ę́u*, *treștéá* (IS, Răchiteni, 1), *șau̯únu* (IS, Romaneşti, 4), *șérnį*, *rășéștį* (IS, Vînători, 2), *șinevá*, *rugășúni̯* (NT, Hlăpeşti, 1), *produșém* (NT, Farcaşa, 5), *aíșișá* (NT, Gîdinţi, 2), *k'irpíș*, *vălătús* (NT, Gîdinţi, 4), *dúlci*, *răcésc* (NT, Teţcani, 5), *făș̡ę́m* (SV, Crucea, 1), *rășitúri̯* (SV, Crucea, 2), *suși̯tu̯ór* (SV, Crucea, 3), *pi̯étișį*, *vecínili̯* (SV, Pîrteştii de Sus, 2), *bu̯ośésc* (SV, Straja, 5), *partișéli̯* (SV, Vicovu de Sus, 1), *iṇșét* (SV, Vicovu de Sus, 2), *bumbașél* (SV, Vicovu de Sus, 3), *rugașúńi̯li̯* (SV, Vicovu de Sus, 6), *așála*, *crășún*, *disfășém*, *iṇsărșinátâ*, *șáfâ*, *rășitúri̯*, *sășerắm*, *șurșéli*, *șúturâ* (SV, Vicovu de Jos), *pișór*, *cu̯ondúșiri̯* (SV, Frătăuţii Noi, 6), *dușę́m*, *nișu̯odátâ* (SV, Boroaia, 1), *așę́i̯a*, (SV, Boroaia, 3), *partișipát*, *susít* (SV, Boroaia, 5), *ha̯idúș*, *turș* (SV, Fîntîna Mare, 1), *pișu̯ári̯*, *u̯opíṇs* (SV, Fîntîna Mare, 3), *fáși*, *crúși* (SV, Liteni, 1), *proședi̯ázâ* (SV, Liteni, 2), *atúṇșa* (SV, Rădăşeni, 3), *strîș*, *cu̯oșém* (SV, Rădăşeni, 1), *atúṇșa* (SV, Rădăşeni, 3), *șę́i̯ia* (VS, Deleni, 1), *zíșe*, *șelelálți*, *aíșa*, *fășę́m*, dar şi izolat *ĉ - plắcínta* (VS, Deleni, 2), *u̯orșîșí*

pronunţate anterior şi nu posterior ca în graiurile moldoveneşti: *șĕrșéi̯ șínă*, *șiṇś*, *șáfă*, *șápă*, *dúlśe*, *muś*, *ápă*, *piśór*, *púriś*, *maś*; *cúrźe*, *źĕm*, *źíńĕr'ĕ*, *źáná*, *źinúŋ'k'*, *fúźe*, *líṇźe*, *sĩṇźe*. Oferim şi cîteva exemple actuale: *petreśere*, *fășáu̯*, *șorbă*, *șíṇste*, *tu̯orșám*, *zîșá*, se *priśepe̯áu̯*, să ţe *cuminíś*, *merźáu̯*, *merźę́*, *strîṇźá* (HN, Petrila).

BDD-A24854 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:21:03 UTC)

(VS, Mărăşeşti, 1), *sắŝitâ* (VS, Mărăşeşti, 1), *ŝenúșâ* (VS, Mărăşeşti, 5), *sărvíŝu* (VS, Vetrişoaia, 2), *fáŝį*, *cu̯olăŝé̯i̯*, *tu̯orŝ* (VS, Vetrişoaia, 4), *sáĉ*, *aĉé̯i̯a*, *zi̯éĉį*, dar şi izolat *u̯obiŝé̯i̯* (VS, Vetrişoaia, 5), *servís*, *ŝíṇŝ* (VS, Micleşti, 1), *dúlŝi* (VS, Micleşti, 2), *tri̯izăŝ* (VS, Micleşti, 3), *aŝé̯i̯e*, sâ *ŝuŝésc* (VS, Popeni, 6), *húŝili* (VS, Vutcani, 2); *scúrẑim* (BC, Căiuţi, 2).

Pierderea elementului oclusiv apare şi în cazul africatei sonore *ĝ*, pentru care oferim cîteva exemple, în următoarele puncte de anchetă: *fráẑed* (BC, Căiuţi, 4, f, 90 de ani, 4 clase); *aẑúṇẑį* (BC, Căiuţi, 4); *múľzi* (BC, Căiuţi, 6); *verẑili* (BC, Filipeşti, 1), *merẑám*, *liṇẑá̯i̯* pi *dę́ẑtį* (BC, Filipeşti, 2); *ẑénuŋ'k'* (BC, Filipeşti, 4), *diẑába* (BC, Vîlcele, 1), *ẑem* (BT, Coţuşca, 2), *ẑenúŋ'k'*, *sărẑént* (BT, Păltiniş, 1), *ẑínirįlį* (BT, Păltiniş, 1, 4), nu mă pu̯ot *înţăli̯éẑį* (BT, Păltiniş, 1), *ẑam* (BT, Păltiniş, 1), *aẑuṇẑę́m* (BT, Păltiniş, 3; IS; Andrieşeni, 1); *aẑúṇẑim* (BT, Vorona, 1), *tu̯ocmáẑ* (BT, Vorona, 3), *uṇzę́u̯* (BT, Talpa, 1), *plî́ṇẑi*, *stîṇẑám* (GL, Matca, 6), *mi̯erẑám*, (GL, Matca, 9), *súẑi* (GL, Drăguşeni, 1), *mulẑę́m* (IS, Ursăreşti, 2), *fulẑérį* (IS, Romaneşti, 1), *márẑinâ* (NT, Hlăpeşti, 1), *ẑenuŋ'k'* (NT, Tazlău, 2), *strîṇẑę́m* (SV, Crucea, 1), *muľz* (SV, Crucea, 4), *mărẑę́lį* (SV, Mihoveni, 2), sî *merẑę́* (SV, Mihoveni, 4), *strî́ṇẑi*, *márẑina* (SV, Vicovu de Sus, 2), *mi̯erẑę́u* (SV, Vicovu de Sus, 3), *ali̯eẑém*, *batẑócurâ*, *mi̯érẑém*, *mu̯oşnéẑ*, *strîṇẑ* (SV, Vicovu de Jos), *fráẑid*, *coṇẑelát* (SV, Boroaia, 3), *aẑuṇẑę́m*, *fuẑít* (VS, Mărăşeşti, 2), *adáu̯ẑ* (VS, Mărăşeşti, 4), *ẑámuri̯* (VS, Vetrişoaia, 1), *aẑuṇẑę́* (VS, Vetrişoaia, 2), *serẑént*, *fuẑít* (VS, Micleşti, 1), *scúrẑi* (VS, Micleşti, 2), *merẑę́m* (VS, Micleşti, 3).

Fenomenul fricativizării africatelor prepalatale este în regres, africatele păstrîndu-se nealterate, ca în limba literară, uneori chiar la subiecţii în vîrstă: *fáĉi* (BC, Căiuţi, b, 79 de ani, 8 clase); *ĉártâ*, *fáŝim*, *ṣai̯zắŝ* (BC, Vîlcele, f, 72 de ani, 8 clase); sâ *făĉę́* (BT, Lozna, f, 87 de ani, 7 clase); *îňĉépi* (GL, Matca, f, 32 de ani, 8 clase), *Crăĉún* (GL, Matca, b, 84 de ani, 4 clase), *răĉitúri̯* (NT, Teţcani, f, 66 de ani, 4 clase); *veĉínįlį*, *ĉevá* (SV, Pîrteştii de Sus, b, 55 de ani, 10 clase), *ulĉi̯élį*, *dúlĉį* (SV, Straja, f, 73 de ani, 8 clase); *ĉápâ*, *deĉ*, *ĉímbru* (VS, Vetrişoaia, f, 37 de ani, 10 clase), *ŝumulésc*, *ŝenătuę́sc* (VS, Popeni, f, 64 de ani, şc. prof.); *aléĝi* (BC, Căiuţi, b, 79 de ani, 8 clase); sâ *mérĝi* (BT, Coţuşca, f, 37 de ani, 12 clase), *înţi̯eléĝeri̯a* (BT, Lozna, b, 65 de ani, fost profesor); *ĝem* (GL, Matca, f, 37 de ani, 8 clase), *plî́ňĝi* (IS, Cepleniţa, b, 68 de ani, 8 clase), *culeĝá*, *márĝinẹa* (IS, Popoi, f, 72 de ani, 2 clase); *míňĝa* (SV, Straja, f, 73 de ani, 8 clase), *mẹrĝám* (SV, Rădăşeni, f, 57 de ani, 10 clase); *strî́ňĝim*, *aléĝim* (VS, Vetrişoaia, 3, f, 37 de ani, 10 clase).

BDD-A24854 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:21:03 UTC)

De altfel, fenomenul fricativizării africatelor prepalatale nu se manifestă cu consecvenţă în toate graiurile din nordul dacoromânei, acestea conservîndu-se în unele zone nu doar la subiecţii tineri sau cu instrucţie medie. Uneori, chiar la subiecţii în vîrstă aparţinînd graiurilor moldoveneşti sau ardeleneşti, africatele se păstrează nealterate, ca în limba literară, variaţia diageneraţională nemaiconstituind un criteriu clar de delimitare între formele regionale şi cele literare: *răsuĉéșťe* (BN, Ilva, 3, b, 50 de ani, 10 clase); *adúŝę́, ŝu̯ocáńe* (BN, Ilva, 4, f, 63 de ani, 4 clase), *fáĉe* (HN, Dealul Babii, 1, f, 72 de ani, 4 clase), atpúńĉa (HN, Dealul Babii, 4, f, 67 de ani, 4 clase), *ulĉi̯élį*, *dúlĉį* (SV, Straja, 1, f, 73 de ani, 8 clase), *cu̯oŕĉédiu*, *ĉiṇdắŝ* (SV, Frătăuţii Noi, 6, b, 68 de ani, şcoală profesională), *vaĉ, duĉám* (SV, Broşteni, 4, f, 61 de ani, 7 clase); *fuĝít* (dar şi *fuẑít*, la acelaşi subiect), *gălăĝíu̯* (BC, Vîlcele, 2, f, 72, de ani, 8 clase); *márĝină* (BN, Ilva, 4, f, 63 de ani, 4 clase), *sĺ́ńĝi̯lį*, dar şi forma cu africata fricativizată, *sĺ́ńẑi̯lį* (NT, Teţcani, 1, f, 47 de ani, 12 clase), *cúrĝį, mulĝę́, ajúńĝę́* (SV, Pîrteştii de Sus, 1, f, 51 de ani, 10 clase), *rágilâ* (SV, Pîrteştii de Sus, 3, f, 51 de ani, 10 clase), *míńĝa* (SV, Straja, 1, f, 73 de ani, 8 clase), *ĉéva, ĉinevá* (SV, Fîntîna Mare, 5).

Aşa cum s-a putut observa în această descriere, în unele zone din spaţiul românesc de la nordul Dunării africatele îşi modifică modul de articulare, fricativizîndu-se, dar şi locul de articulare, durificîndu-se, în timp ce în alte regiuni se pastrează nealterate, ca în limba literară şi ca în aria sudică a dacoromânei. În acelaşi timp, în zonele în care se produce fricativizarea sau durificarea africatelor prepalatele, formele cu africatele alterate coexistă cu cele păstrate ca în literară, fenomenul ţinînd nu doar de variaţiile diageneraţională, diastratică sau diasexuală (care nu pot fi susţinute cu exemple concrete în toate situaţiile), ci şi de situaţia de comunicare şi de statutul socio-cultural al interlocutorului.

Bibliografie

Gafton, Alexandru, *Caracterul neîntrerupt al influenţelor maghiare asupra românei*, publicat online pe site-ul academia.edu (http://www.academia.edu/6978305/Influenta_maghiara), accesat la 1.XII.2014.

Guia, Sorin, *Dialectologie română. Studii şi corpus de texte*, Iaşi, Editura Vasiliana'98, 2014.

Király, Francisc, *Contacte lingvistice. Adaptarea fonetică a împrumuturilor româneşti de origine maghiară*, Editura Facla, Timişoara, 1990.

Pál, Enikő, *Influenţa limbii maghiare asupra limbii române. Perioada veche*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2014.

Todoran, Romulus, *Contribuţii de dialectologie română*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984.

BDD-A24854 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:21:03 UTC)

Rusu, Valeriu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1984.

BDD-A24854 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:21:03 UTC)